بنەماڵە و شوێنی لەدایکبوون و کۆچبەری زەردەشت

بابان سةقزي

بابەتی شوێنی لەدایکبوون و کۆچی زەردەشت، وەک زەمانەکەی لە لای نووسەران جێگای مشت و مڕ بووە. تا بە ئێستا سەدان پەرتووک نووسراوە، (مەخابن نە بە کوردی) سەدان نووسەر کات و تەمەنیان بۆ تەرخان کردووە و هەر یەک بە توانای بیروبۆچوون و ڕوانگەی هزری خۆی زەمانکێمان بۆ دیاری کردووە.
زەردەشت لە دایک و باوکێک بە ناوی «دەخدۆ» (24) و «پورشاسپ» (25) لە دایک بووە. نازناوی خانەدانی زەردەشت «ئەسپێنتمان» (26) کە بە واتەی «سپیڕەگەزە»ە.
بە بڕوای نووسەری کوردی کرماشانی «عمادالدین دەوڵەتشاهی» خودی واژەی زەردەشت، «زەرەثاوشەتەرئائی» (27) واتەی بە، جۆرە دیاری بکەین کە «زەرە» بە مانای «زێڕ» و تیشکی تەڵایە، «ثاویانتا» بە واتەی «تابان» یا درەوشانەوە، «وەشەتەر» بە مانای بارین و «ئائی» بە مانای «ئایی» یا «هاتن» هاتووە. لە زمانی هەورامی کۆندا دەکاتە «بارین و درەوشاندنی تیشکی زێڕینی ڕۆژ» گوایە ئەم ناوە لە دوایدا وەک نازناوێک بۆ زەردەشت بە کار هێنراوە. منیش باوەڕم وایە کە ناوی زەردەشت نازناوێکە کە لە لایەن هۆگرانی زەردەشتەوە بۆ زەردەشت بە کار هاتووە. بە گوێرەی تێکستی گرانبەهای «پیر شالیار زەردەشتی» کە لە بەرهەمی پڕنەرخی خۆی بە ناوی «ماریفەت» ناوی زەردەشت بە «سیمیار» ناو دەبات، دەفەرمێت (گۆشت بڕوانە پیر شالیار بۆ / هۆشت جە کیاستەی زانای «سیمیار» بۆ) ، بە مانای (بە وتەی پیری شالیار گوێ بگرە و هۆشی خۆت بدە بە نووسراوەی زانای سیمیار". فەرهەنگی دێهخودا. بەرگی 13. لاپەڕەی 665.) کە واتە بە گوێرەی بەڵگەکانی کوردی، ناوی ڕاستەقینەی زەردەشت، «سیمیار» بووە.
لە سەر کۆچبەربوونی زەردەشت لێکۆڵینەوەیەکی ورد و زانستی و بێ لایەنانە تا بە ئێستا نەکراوە، بێگومان هۆی تایبەت و دیاریکراوی خۆی هەیە. بەڵام بە گشتی دوو بیرورا هەیە، یەکەمیان زۆربەی نووسەرانی بیانی بە تایبەت فارس پێ لە سەر ئەوە دادەگرن کە زەردەشت خەڵکی دەوروبەری «ورمێ» لە ڕۆژهەڵاتی کورستان بوون و کاتێک کە کۆچبەر بووە بەرەو شاری «بەلخ» لە ئەفغانستان چووە، هەڵبەت بڕێک نووسەر بە بێ بەڵگە و بێ سەرچاوە پێ لەوە زیاتر دادەنێن و دەنووسن زەردەشت لە ڕۆژئاوای ئێران «خۆراسان» لەدایک بووە و لەوێشەوە بۆ شاری بەلخ کۆچی کردووە و گۆرەکەی لە شاری «مەزارشەریف» دایە.
بەڵام بیری دووهەم کە لە ئەدەبیات و ئاڤێستای نوێ سەرچاوە دەگرێت و گومانشکێنە، شوێن و جێگای کۆچبەری زەردەشت دیاری دەکات. بۆ نموونە ڕەوانشاد «عمادالدین دەوڵەتشاهی» نووسەری هێژای کرمانشانی لە پەرتووکەکانی (چیاکانی نەناسراوی ئاڤێستا) و (ڕۆستەم و زۆراو بە زمانی ئاڤێستا) بە سەرچاوەگرتنی ئەدەبیاتی زەردەشتی «یەشتەکان»، شوێن و جێگای کۆچبەری زەردەشت بەم چەشنە دەستنیشان دەکات.
یەکەمجار زەردەشت پەنا دەباتە بەر زۆزانی «ئەوشیدرینە» (27) کە بە درێژایی مێژوو ئەم وشەیە بە چەشنی «ئاویدەر، ئاویەر» (28) لە هەریمی شاری «سنە» لە ڕۆژهەڵاتی کوردستاندا ماوەتەوە. پاشان زەردەشت لەوێشەوە دەڕوات بۆ چیای «هۆگر» (29) کە لە دوایدا دەبێتە چیای «هەژیر، هەجر، هەجیر» (30) ئێستا ئەم ناوچەیە لە ڕۆژهەڵاتی کوردستاندا بە "دینەوەر" بەناوبانگە. لەم شوێنەدا بەشی دووهەمی

سروودەکانی گاتا بۆ زەردەشت داهۆنرا. کەی گوشتاسپ کە کۆشکەکەی بە ناوی «گەنگ شا» (31) ناو دەبریا و لە سەر چیایەک دروستی کردبوو، ئایینی ئەوی پەژراند، بوو بە گەورەترین پاڵپشتی زەردەشت و یارانی. ئەم شوێنە ئێستا لە باژێری «سەحنە»یە کە لەو سەردەمە بە «شاهیندژ، شاییندژ، سایيندژ» (32) بە ناوبانگ بوو. زەردەشت هەروەها ئاگرگایەکی (بە ناوی ئاترنۆش، ئاگرنۆش، ئاهیرنۆش، ئازەرنۆش) لە «باکتەریا» (33) دایمزراند. ئەم شوێنە لە دوای هەزاران ساڵ بە ناوی «پارسینە» لە هەریمی «دینەوەر»ی کرماشا لە ڕۆژهەڵاتی کوردستاندا ماوەتەوە. پاشان باکتەریا گۆڕیا بە «باختەر» و ئەم گوندەش ئێستا ماوە. (ڕۆستەم و زۆراو بە زمانی ئاڤێستا، ل. 35 و 36".

نووسەر و زمانەوان م. ئەمین هەورامانی لە هەفتەنامەی «ئاویەر» لە ژمارەی 52 ساڵی 3 لاپەڕەی 12 باسێکی لە سەر ئاویەر نووسیوە کە جێگای سەرنجە: "بە ڕەواڵەتدا ئەم وشە ناساکارەیە «ئاویەر» وەها خۆی دەردەخات، کە فرە کۆن بێت! ئەگەریش وەها بێ، دەبێ بەم جۆرەی خوارەوە لێک بدرێتەوە واتە، وشەی «ئاویدەر» لە هەر دوو دۆخی لێکدانەوەدا لە دوو بەشی سەرەکی پێک هاتووە و ئەوانیش ئەوەی کە دەبێ لەم ڕووەوە بوترێ ئەوەیە کە فەرهەنگە پارسیەکان و جوگرافیاناسانیان هەوڵیان داوە کە سەرپاکی ناوە کوردیەکان بۆ زمانی پارسی وەربگێڕن و ئەمەش جۆرە کارێکە کە دەستی بۆ سنگەوە ناگیرێ و جۆرە تاوانێکی مێژوویی و جوگرافیایی و ئینسانیشە کە هەرگیز لە بیر ناچێتەوە! پاش ئەم لێکدانەوەیە دەبێ ئەوە لە یاد نەکەین کە ئاویەدەر یەکێک لەو جێگایە پیرۆزانە بووە کە زەردەشت لە کاتی هاتووچۆکردنی لە «شیز»ەوە بەرەو «لوڕستان» بۆ ماوەی چەند ڕۆژێک لە ئاویدەردا ماوەتەوە و ئەوجا بەشی دووەمی ڕێگابڕینەکەی گرتووەتە بەر کە لە هاتن و چوونەوە و گەڕانەوەدا ڕێگاکەی بە قەراغی «سیروان»دا تێپەڕبوە".

بە باوەڕی من گوندی بەڵخە ئێستا لە هەورامان لە سەر سنووری دەستکردی (ئێران و ئێراق) هەڵکەوتووە و ماوە. ئەم شوێنە سەردەمی خۆی باژێرێکی مەزن بووە و کۆشکی بە ناوبانگی کەی گوشتاسپی لێبووە، هەرچەندە ئێستا لە شێوەی گوندێکی چەند ماڵی لێ ماوە، بەو مەرجە کە لە دوای داگیرکاری عەربە موسوڵمانەکان و هێرشی بێبەزیی مەغۆل و تاتارەکان و پاشان سەردەمی عوسمانی و ڕژێمی بەعس ئەم گوندەی شتێکی وای لێ بە جێ نەماوە. ئەم گوندە لە نێوانی گوندەکانی «دەڕەی مەڕ، دەرکێ، هانەگەرمەڵە، ڕەشین و دزڵی» و شارەکانی «هەڵەبجە و مەریوان» هەڵکەوتووە. ئەگەر کورد کیانی خۆی هەبێت زۆر بە ئاسانی لە ڕێگەی شوێنەوارە دیرۆکییەکانی، ئەم ڕاستییە دەتوانێت بسەلمێنێت.

ئاڤێستا و زمانی ئاڤێستا

بیر و بۆچوونیش لەم بارەوە زۆر جیاوازە. زۆربەی نووسەرانی بێگانە باوەڕیان وایە کە ئاڤێستا بە زمانێک هۆنراوەتەوە کە ئێستا هیچ پاشماوەیەک لەو زمانە نەماوە و بە زمانی کۆن نووسراوە و لە زمانە مردووەکان دەدرێتە ژماردن. بەڵام باوەڕشیان وایە کە هێندێک وشە لە ناو زمان و زاراوەکانی ئاریزمانەکان ماوە، هەڵبەت ئەوان بە ئێرانی دەیناسن. بەڵام ئەوەی ڕاستی بێت تا ئێستا گەلی کورد هیچ دەرفەتێکی بۆ هەڵنەکەوتووە، وەک دەوڵەت یاخود وەک سازییەکی ڕێکوپێک لە ئاڤێستا و ئەدەبیاتی ئایینی بەهدینی لێکۆڵینەوە بکات. زۆربەی ڕووناکبیرانی کورد بە گشتی حەزیان لە خۆماندووکردن لەم مژارە نەکردووە.

بە باوەڕی من زمانی کوردی یەکێک لە دەوڵەمەندترین و کۆنترین زمانەکانی سەر گۆی زەوییە، کە دەیان زاراوەی جیاواز و ڕەنگینی هەیە. کاتێک مرۆڤ بەراوەردێکی سادە لە نێوان زمانی کوردی ئیمڕۆ و زمانی

هۆرەکانی زەردەشت و ئەدەبیاتی پاش زەردەشت دەکات، ئینجا دەبینێت کە چەندە خۆڕسک نزیکییان هەیە بە یەکەوە. بەڵام گرینگتر ئەوەیە کە دوو زاراوەی سەرەکی زازایی و هەورامی زۆر سەیر لە واژە و ڕێزمانی ئاڤێستایی دەچێت و پەیوەندیەکی ڕاستەوخۆیان بە یەکەوە هەیە، کە دەبێت پسپۆر و زمانەوانی کورد خۆی بۆ ساخکردنەوە و زانستی کردنی ئەم دیتنە کۆشش بکەن.

بە پێی مێژوو، دوای سووتاندنی گەنجینەی چەند هەزار ساڵەی ئاڤێستا بە دەستی «ئەسکەندەری مەکەدوونی»، کۆششێکی فرەی سەدان ساڵە کریا، تا کۆکردنەوەی بەشەکانی ئاڤێستا جارێکی تر بە دەستی پیران و مەوبدەکانی ئایینی بەهدینی لە سەردەمی ئیمپراتۆری ساسانی (کە هەورامی ڕەسەن بوون) بە ئەنجام گەیشت. بە گەواهی مێژوو ئاڤێستا تەنیا پەرتووکێکی دینی نەبووە، بەڵکوو خۆی لە خۆیدا فەرنووسار* بووە کە هەموو بەشەکانی زانستی سەردەمی لە خۆ گرتبوو. لەم کۆکردنەوانەدا بوو کە برێک لە بەشەکانی ئاڤێستا کە لەتەک باوەڕی مەوبدەکان یەکی نەدەگرت نەیان نووسییەوە و گوڵبژێری بابەتەکانیان لە 21 بەرگدا داڕشت. پاشان ئەم 21 بەرگەیان لە 3 بەشی جودا ئامادە کرد، کە هەر بەشەیان 7 بەرگی دەگرتە خۆی.

بەشی یەکەم: «گاثاکان» یا گاتاکان کە بەرگی یەکەمی ئەم 7 بەرگەی دەگرتە خۆی و سروودەکانی خودی زەردەشت بوون، 6 بەرگەکەی دیکە ڕاڤەکردنەوەی گاثاکان بوو.

بەشی دووهەم: دادەکان کە 7 بەرگ بوو و لە بارەی داد و یاسا و چۆنیەتی دەسەڵاتداری و زانست و هونەر و پیشەکانی سەردەم بوون.

بەشی سێهەم: بابەتەکانی شایست و ناشایست و نیایشت و نوێژ کە لە 7 بەرگ داڕشترابوو.

ئاڤێستا بەم جۆرە مابوو تا هێرش و شاڵاوی عەرەبەکانی موسڵمان، کە بۆ جارێکی دی شیرازەی ئاڤێستا بە چەشنێکی جەرگبڕ تێک چوو. نووسەری عەرەب «ابن‌خلدون» دەنووسێت: کاتێک وڵاتی ساسانییەکان کەوتە دەستی موسوڵمانەکان، گەلێک پەرتووکیان لە پەرتووکخانەکان کەوتە دەست سوپای ئیسلام. «سعدابن‌وقاص» نامەیەکی لەمەڕ ئەو پەرتووکانەی شاند بۆ «عمرابن‌اخطاب» لە «مدینه». لەم نامەدا «سعدابن‌وقاص» نووسیبووی و پێشنیاری وەرگێڕانی یا ناردنیان بۆ «مدینه» کردبوو، کە «عمر» لە وەڵامیدا نووسیبووی، ئەگەر ئەو پەرتووکانە شتی باش و ئامۆژگاری تێدایە، ئەوە «الله» قورعانی بۆ ناردین و پێویستیمان پێیان نییە و ئەگەریش بابەتی گومڕێی تێدا بێت، کە الله ئێمەی لێ بپارێزێت. بەم چەشنە جارێکی دی بەرهەم و سەرمایە و کۆششی هەزاران ساڵەی زانست و ئایینی ئێمەی کوردان لە ناو توونی گەرماوەکان سووتێندران.

گاثاکان، زەند، پازەند

ئاڤێستای ئیمڕۆ لە دوو بەش پێک هاتووە. بەشی یەکەم «گاثاکان» کە سروودەکانی خودی زەردەشتە و بە ئاڤێستای کۆن دەناسرێت. بەشی دووهەم ئاڤێستای نوێیە کە گوایە شاگردانی زەردەشت یان کەسانی دی لە دوای زەردەشتەوە تا کۆتایی ئیمپراتۆری ساسانی و پێش هاتنی سوپای ئیسلام بۆ کوردستان و ناوچە نووسیوویانە. ئەو بەشەی کە من خۆمم پێوە خەریک کردووە، بەشە کۆنەکەیەتی کە بە گاتاکان بە ناوبانگە. گاتاکانی زەردەشت زەردەشت بریتین لە 17 هات (بەش، فصل) . ئەم 17 بەشە خۆی لە 238 «سروود یا هۆرە» پێک هاتووە. هات بە ئاڤێستایی بە مانای کەرت، بەش و لەت هاتووە. هاتەکان ئەو هەڵبەست و هۆرە و سرووشانەن کە بۆ زەردەشت خۆی هۆنراوەتەوە. هاتەکانیش خۆیان لە 896 ڕستە یا دێڕ درووست بوون کە ئەوانیش بە گشتی لە 5560 واژە چێ بوون. هاتەکان دابەش کراون بە 5 بەش:

«ئەهنوەگاثا» لە هاتی 28 دەست پێ دەکات و تا هاتی 34 کوتایی پێ دێت، لە 7 سروود پێک هاتووە کە بە «یەشتگاهان» دەناسرێت.
«ئەشتوەدگاثا» لە چوار سروود پێک هاتووە و لە هاتی 43 دەست پێ دەکات تا هاتی 46 کۆتایی پێ دێت.
«سپەنتومەگاثا» لە چوار سروود دروست بووە و لە هاتی 47 دەست پێ دەکات تا هاتی 50.
«سپەنتومەگاثا» و «وەهێشتوئایشتگاثا» هەر کام لەم سروودانە لە یەک هات دروست بوون کە بە هاتی 51 و هاتی 53 بە ناوبانگن.
بەڵام ئاڤێستای نوێ: سەرەتا دەبێت واتەی «زەند و پازەند»ی ئاڤێستا بزانین. گاتاکان سروودی زەردەشتە و بە درێژایی تەمەنی، هەوراز و نشێوی فرەی بە خۆیەوە دیوە. بە هۆی گواڕدنی زمان لە مەودای هەزاران ساڵدا و پەژراندنی ئایینی بەهدینی لە لایەن برێک خەڵک، کە شێوە زاریان جیاواز بووە لەگەڵ زمانی ئاڤێستادا، بۆیە دوچاری گیروگرفت بوون لە تێگەیشتنی قووڵی واتەکانی ئاڤێستا. لە سەرەتا پیرانی ئایینی بەهدینی بۆ ئاڤێستا «زەند»یان نووسی، لە ڕاستیدا ئەم زەندە یارمەتیدەری ئەو کەسانە بوو کە لە زمانی ئاڤێستا تێ نەدەگەیشتن. «زەند» خۆی وشەیەکی کۆنی هەورامییە بە واتەی شیروڤە و ڕاڤەکردن، (شرح، تفسیر) و لە چاوکی وشەی «زان» وەرگیراوە و ئێستا لە زمانی کوردیدا ماوە، خودی واژەی زەند لە ئاڤێستا بە شێوەی «زانتی» (34) بە مانای «زانین و ناسین» هاتووە، ئەم واژەیە لە لای لێکۆڵینەرانی زمان بە واژەیەکی میدیایی دەناسرێت و بە چاوکی وشەگەلی ئێستای زمانی کوردی وەک: «زانا، زانین و زانست» دەزانرێت. «پازەند»یش لە دوای ساڵانی زۆر بۆ شیرۆڤە و ڕاڤەکردنی «زەند» نووسراوە. جا هەموو ئەم زەند و پازەندانە ئێستاکە بە «ئاڤێستای نوێ» دەناسرێت.
باوەڕ وایە کە پاشماوەی ئاڤێستای ئیمڕۆ بە کۆن و نوێیەوە، یەک لە چواری ئاڤێستای پێش هێرشی عەرەبی موسڵمانە. زۆر پێویستە ئەم خاڵە دەستنیشان بکەم کە برێک لە ناوەرۆکی ئاڤێستای نوێ، لەتەک ناخ و ئامانجی گاتاکان و ڕەوشت و فەلسەفەی زەردەشت یەک ناکەوێت و دژی ڕێبازی هۆرەکانی زەردەشتە، کە ئەمە خۆی باسێکە تایبەتە. دۆزینەوە دەقی ڕاستەقینەی ئاڤێستا کارێکی سەختە و لە هەمان کاتیشدا دەبێت بە شێوەیەکی زانستی بکرێت. هێندێک هەل و مەرجی گرینگ بۆ ئەنجامی ئەم کارە پێویستە، کە ئەوەش پەیوەندی ڕاستەخۆی بە هەبوونی دەوڵەت و سازی کوردی هەیە، بەڵام تا ئەو کاتە دەتوانین بە بەشی گاثاکانی ئاڤێستای کۆن دڵنیا ببین.
وەرگێران و ناساندنی پەرتووکێکی کۆن وەک ئاڤێستا لەم بارودۆخەدا، کارێکی سەخت و دژوار و مەزنە، بۆیە هەڵە و چەوتکردنی تێدا ئاساییە. دەبێت چەندەها جار وەربگێڕێتەوە و دەیان جار ڕاڤە و لێکۆڵینەوەی لێ بکرێت، لە هەموو گۆشە و دیدەنیگا و بیر و بۆچونەکان بخرێتە ژێر مشتومڕ و گفتوگۆکردن تا سەرئەنجام هەوێن و دەروونی ڕاستەقینەی ڕوون و ئاشکرا ببێتەوە.

گاثاکان پەیامە زەردەشتە

یەکێک لە گرینگترین ڕووداوەکانی پڕ پێچ و پەنا و پڕاوپڕی ئەو ڕۆژگارە و تەنانەت ئەم ڕۆژگارەی کورد، گۆڕانکاری و نەوژەنسازی ئایینییە کە لە لایەن «زەردەشت» پەیامبەرەوە پەیرەو کراوە. درووود لە ڕەوان و گیانی نەمری ئەو زانا و دروستکارە، کە یەکەمین مرۆڤی گۆی ئەم زەمینە بووە کە جێگا و سنوور و تایبەتمەندی ئاکار و ڕەوشتی بۆ دین دەستنیشان کردووە و هەمیشە لە هەوڵ و تێکۆشاندا بووە بۆ بەرجەستەکردنی ڕێگەیی ڕاستی و کرداری چاک، کە بناغە و کۆڵەکەی پەرەپێدانی دینی بەهدینی بووە و

لە هەمان کاتیشدا بۆ پەرەپێدانی ئامۆژگارییەکانی ئایینی بەهدینی خەریک بووە و بنیاتێکی بنەڕەتی و هەمیشەیی بۆ چاکە بە واتەی پڕاوپڕی خۆی دەستنیشان کردووە.

هەموو ئایینەکانی سەرەتایی و پاشتریش، کۆششیان ئەوەیان کردووە کە مرۆڤ پابەندی هێندێک داب و نەریت و هەڵسووکەوتی ڕەواڵەتی بن. زەردەشت بەرجەستەترین پەیامهێنەر بووە کە ڕێگەی ئازادی بۆ مرۆڤ ئاشکرا کرد، ئازادی هەڵبژاردن لە سەر بنەمای ئاکار و ڕەوشت، ڕزگاربوون و ئازادبوون لە ملدانەواندنی کوێرکوێرانە بەرانبەر بە دەستوور و یاساکانی بێبناخە و بێکەڵک، ئازادبوون لە دانی باج بە پەرستشگاکانی جۆراجۆر، کە ئێستاش لە ناو زۆربەی دینەکان شتێکی باوە.

لە مێژووی زۆربەی دینەکاندا دەبینرێت کە مرۆڤ لە ڕووی ترسەوە و بە هیوای گەیشتن بە پاداشت و شتی باش و ژیانێکی چاکتر، دین براوە بە ڕێگەوە. هەروەها زۆر هەن بە لاساییکردن و بە تشریفات و ڕەواڵەتی دین دەڕۆن، کە ئەویش هیچ بنەمایەکی ڕەوشتی زیندوویی لە ناو هزریاندا نییە. جا بۆیە ئەمە یەکێک لەو خاڵانە کە گەورەیی و مەزنی زەردەشت بۆ ئێمە دەردەخات. ئەویش لەو سەردەمەی کە مرۆڤ کۆیلەی مرۆڤ بووە و توانای فرۆشتنی مرۆڤی دیکەی هەبووە و بڕوامەندانی ئایینی جادوویی و بیر و باوەڕی ناڕاست و ترەوەند هەموو شوێنێکی وڵاتی ئاری داگرتبوو. لەو ڕۆژە تاریکانەی نەزانی، زەردەشت هۆرەی ئەمەی دەگوت کە ڕاستی ئایین و دین لە گرینگی ڕەوشت و ئاکاری ئەو شاراوەیە، نەک لە هەڵسوکەوتی ڕەواڵەتی و ئەرزشەکانی لە بنانەبوو. ئەمەش بە واتەی پابەند بوون بە رامان، گوفتار و کرداری پاک لە ژیانی مرۆڤدایە.

زەردەشت هەرگیز سەری بۆ خودای جۆراوجۆر داننەواندوە و زەروانیسم و ڕۆژپەرستی کە ئایینەکانی باوی ئەو سەردەمە بوون، لای جێ پەسەند نەبووە. لە منداڵی تا تافی لاویەتی بە پێچەوانەی دەوروبەری، باوەڕی بە خودای تاک بووە. یەکەمین مرۆڤی سەر ئەم گۆی زەویەش بووە کە بڕوای تەواوی بە تاکە خودا، هێناوە و توانیویەتی خۆی لە گومڕێیان و فریودراوان جودا بکاتەوە و هەول بۆ ئازادی و یەکسانی مرۆڤ لە دەست بێدادی و ستەمکاری بدات.

خواپەرستی زەردەشت بۆ ترساندنی خەڵک و دەستەڵات و بەرژەوندی خۆی نەبووە، بەڵکو هەوڵی داوە مرۆڤایەتی بگەێنتە دوا پلەی ئازادی و لە ژێر باری قورس و سەنگینی کۆیلەتی دەری بهێنێت. هەوڵی داوە جیهانێکی نوێ بە بیری نوێ و کرداری نوێ و ڕەفتاری نوێ دروست بکات.

زەردەشت خاس دەیزانی کامەرانی و بەختەوری تەنیا کاتێک دێتە دی کە گشت کۆمەڵان بە تێکڕایی ڕابن و هەموو روو بکەنە لایەنی ڕاستی. زەردەشت دەیویست مرۆڤ لە ئاستی مرۆڤ سەر داننەوێنێت. زەردەشت لەتەک کەسانی ڕەوشت نزم و چەوت و نارێکدا نەگونجاوە و هەمیشە بانگی ڕاستیی بە گوێیاندا داون و ڕێی ڕاستی بۆ دەستنیشان کردوون.

هۆرەکانی زەردەشت «گاثا»، تەنها پەراوێکی فەلسەفی یا خود ئەدەبی و ئایینی نییە، بەڵکو سەرچاوەی بەدیهێنانی ژیانێکی مینوویی هەمیشەیی و جاویدانییە. زەردەشت مامۆستا بووە و پەیام و ئامۆژگارییەکانیشی جیهانی بووە. هۆرەکانی زەردەشت، پەرتووکێکە هەموو کەس دەتوانێت بیخوێنێتەوە و بۆ ژیانی سوودی لێ وەربگرێت.

سرووودەکانی گاثا سادەن و لە هەمانکاتیشدا واتەکانی قووڵ و پڕمانا و نیازی بە شیرۆڤەیە. بێگومان ئەو کەسە هەنگاوی سەرەتایی تێ پەڕاندووبێت و هزرە کەونە مردووەکانی لە مێشکدا مراندبێت و هەموو ڕیشەکانی بیری کۆنی لە مێشکدا وشک کردبێت، باشتر بواری سەرهەڵدانی بیری تازەی بۆ دەرەخسێت و

واتەی گاتاکانی بۆ ئاسان دەبێت و دەروونی لە ناوەوە رووناک دەبێت. گاتاکان، بە پێچەوانەی هێندێک پەرتووکی ئایینی دیکە کە ناوەڕۆکیان پڕ لە مژاری نارێک و دژ بە یەکە، بێگەرد و بێهاوتا و بێخەوشە.
لە گاتاکاندا زۆر بە کەمی لەمەڕ ڕابردوو و دیرۆکی کەون دواوە کە ئایا چلۆن بووە، بەلام بە ڕوونی و وردی لە بارەی بەسەرهاتی جیهانی دواوە. دەبێت باش بزانین کە زەردەشت پێش لە هەموو شتێک، مرۆڤێکی زانا و ژیر و فەرزانە بووە. بە هیچ جۆرێک بیر و پلتەی تەروەند لە ناو گاتاکان نابینرێت. تەنیا شتێک کە لە ئاڤێستادا بە زەردەشت و ئایینی بەهدینی پەیوەندە، گاتاکانە.
لە ئالیەکی دیکەوە بنیادی بیری و فەلسەفی گاتاکان، بنیادێکی گشتی و جیهانییە کە هەر کەس لە هەر زەماندا دەکارێت لە ڕاستی ناوەخنی تێبگات. ئەگەر ویستی دەتوانێت بیپەژرێنێت و ئەگەریش نەیویست نایپەژرێنێت، هەر وەک رامان و ئەندێشەیەکی فەلسەفی. ئازادی رامان و هەڵبژاردنی ڕێگا و ڕەوشت بە پەیڕەوی لە ژیری و خێرەت، یەکێکە لە وانەکانی سەرەکی دینی بەهدینی. ئەم بنیاتە فەلسەفی و کۆمەلایەتیانە کە فرەتر لە چوارهەزار سال پێش فێر کراوە و هێشتا ئێستاش کۆمەڵێکی فرە لە مرۆڤانی پێشکەتوو لە بەرزترین ئاستی گەشەکردنی ڕەوشت و ئاکاری کۆمەلایەتی پێی پابەندن.
گاتاکان دلنیاترین سەرچاوەی لێکۆڵینەوە و ئاشنایی بە ڕاهێنانەکانی مینوویی و ڕەوشتی زەردەشتە، کە بە چەشنی نووسراوە لە هەزاران ساڵ لەمەو پێش هەڵگیراوە.
گاتاکان، ژیرانە، گونجاو، جیهانی، جاویدانی و مرۆڤانەیە. «فیساغورس» دەڵێت لە سەر ئامۆژگارییەکانی زەردەشت، خوا لەتەک ڕاستی یەکسانە.
زەردەشت دەفەرمێت: "من مامۆستام و کاری من ئەوەیە کە ڕێگا بە کۆمەلان نیشان بدەم و خێرەت و رامانی کۆمەلان بۆ بزوان و لێکۆڵینەوە و بیرکردنەوە و دۆزینەوە هان بدەم تا خۆیان ڕێگای ڕوون بدۆزنەوە و بە ڕاستی و ڕۆشنایی بگەن. من فێر دەکەم، بەربەرەکانێ ناکەم. بەربەرەکانێ من بەس لەتەک نادانی و تاریکییە و بۆ جەنگ لەتەک نادانی و تاریکی خەنجێری بۆ ناکێشم، چرا دادەگرسێنم".
سروودەکانی زەردەشت یەکێکە لە کۆنترین سروودەکانی سەر گۆی زەوی کە بۆ مرۆڤایەتی بە گشتی و بۆ گەلی کورد بە تایبەتی، وەک میرات بەجێ ماوە، کە لە بارەی ئافراندن و گەوهەری بوون و ڕەوشتی بەرزەوە دواوە و بە شێوەیەکی بەپێز و بەچێژ و بەسۆز و بێگرێ و ئاسان باسیان لێوە دەکات. هەروەها بە پێی ئەو گەنجینە پڕ لە داناییە کە لە ئاڤێستادا بۆ کورد و مرۆڤایەتی بەجێ ماوە، ئەتوانین بلێین کە سەرچاوەی هەموو دینەکانی ڕۆژهەلاتی ناوەڕاستی ئەمڕۆ، دینی پاکی بەهدینیە.
«ل. هە. میلس» (35) دەبێژێت: "دەتوانین بە لێکۆڵینەوەی ئاڤێستا، ناسکترین و پڕبەهاترین خالەکانی ناو ئەو نووسراوە کۆنەدا پەیدا و دیاری بکەین ـــ ئەم دەستوورانە کە هی پێش سێهەزار سالە، دەتوانێت ئیمڕۆ ئێمە لە بەند و پاوەنەکان ڕزگار بکات. زۆر سپلەییە کە ئەگەر ئەوانە بەرچاو نەگرین یان بین و بیانشارینەوە. زەردەشت لە دیرۆکی جیهاندا یەکەمین کەسە کە ئەم دلێریەی هەبووە کە بیر بکاتەوە کە دینی ڕاستەقینە چییە و بە چەشنی سادە و ڕوون دابڕێژێت".
ئەگەر کەسانێک باوەڕیان بە شاکار و پەرجۆ و ئەو کارامەی کە لە دەرڤەی توانای مرۆڤ هەبێت، ڕاوستاوی و پایەداری و مانەوەی «گاتاکان» لە پاش ئەو هەموو ڕووداو و کارەسات و چەرمەسەرییانە کە بینیویە و زۆربەیان وێرانگەر بوون، خۆی بۆ خۆی ئەمە فەرجوودێکە.
سروودەکانی گاتا، شیرین، ڕەوان و هەڵخرێنەری بیر و ڕاهێنەرە. ئەم سروودانە لە بارەی ئافراندن و ڕەوشتی دروست باس دەکات. هەروەها لەمەڕ گەوهەری هەبوون، ئافراندن، بەدیهێنەر، ڕێگەی ڕەوشتی

دروستی ژیان، ئەنجامەکانی جۆراجۆری ڕەفتار و کرداری زیندەگی، هەموو ئەم مژارانە لە گاتاکان لە بارەیانەوە گوتراوە. هەروەها نووسراوە کە هەر کەس لە باوەڕ و هەڵبژاردنی ڕێگای ژیانی خۆی کە بە هەر چەشنێک بێت، سەربەست و ئازادە. سروودەکانی گاتا باشترین نموونەکانی ڕەوشتیی بۆ مرۆڤ سفارشت و ڕادەسپێرێت، چونکە بەختیاریی بۆ هەڵبژێرانی ئەو ڕەوشتانە بە مزگێنی دەهێنێت. سروودەکانی گاتا دەبێژێت: زانایان ڕەوشتی پاک و باش، گێل و چەواشەکارانیش ڕەوشتی بەد و خراپ هەڵدەبژێرن.

سروودەکانی گاتا سروودی کار و کۆشش، سازگەریی و پێشکەوتن و گەشەکردنە. سروودەکانی گاتا گۆشەگیری لە ژیان (خلوەتنشینی) و (قناعت) کردن پەسەن ناکات و ڕاناسپێرێت. سروودەکانی گاتا، کار و هەوڵدان و بەهرە وەرگرتن لە دیاردەکانی ئەهۆرا مەزدا، بە مەرجی ڕزگاری دەزانێت. زەردەشت جیهانی ئەنبوژەنی بە سەرچاوەی بەدبەختی و نەکبەتی نازانێت. کاڵا و شت و متی ئەنبوژەنی بە دیاری خودا دەزانێت و بە هات و باش و جێگای خۆشویستن دەزانێت. خۆشویستن و پشتگیری لە ژین و ژیان و ژینگە بە دەستووری ئایینی دەزانێت.

سروودەکانی گاتا دیوانێکی پچوکە، بەڵام هۆنەرەکەی پڕ هێژا و مەزنە و چاکە و خراپە و دەرئەنجامی هەردووکیانی بە جوانی و ڕوونیی دەناسێنێت. تایبەتمەندیەکی دی گاتاکان لەوەدایە کە بکە و مەکەی تێدا نابینرێت. یەکێک لەو لەمپەرە سەرەکیەکانە، کە مرۆڤ و کۆمەڵگا باڵبەست و دواکەوتوو ڕادەگرێت و ڕێگە لە بەر گەشەسەندنی بیر و ئەندێشەی دەگرێت، ئەو دەستوورە ئایینیانەیە، کە بکە و مەکە و شایست و ناشایستی تێدایە، ئەو دەستوورانە کە چ بکەین و چ نەکەین، ئەم یاسانە هەر چی بن سەردەمێک لە کاریگەری دەکەون.

مژاری ئامۆژگاریەکانی سروودەکانی گاتا گشتیە و تەقلی شتە وردەکان نەبووە. ئەم تایبەتمەندیە خۆی لە جوانییەکانی گاتاکانە کە جاویدان و نەمر ڕایدەگرێت. خواردن و خواردنەوەی شتێکی تایبەت یا ئەنجامدانی کارێکی دیاریکراو و یا بەرگریکردن، ناکات. بەڵام بە گشتی دەبێژێت لە هەر شتێک کە تەندروستی لەش و ڕەوان دەخاتە مەترسی و دەبێتە هۆی ئازاردانی گیان، مرۆڤ خۆی لێ دوور ڕاگرێت.

ڕاستبوون و درۆنەگوتن، سازگەری و داهێنەری، ئاوەدانکاری، بەسۆزی و مێهرەبانبوون، ئەم جۆرە مژارانەی گشتی لە ناو گاتاکان هاتووە. سروودەکانی گاتا ئەندازەکان دیاری دەکات. بە کارهێنانیشی گرێدراوی باورودۆخی زەمان و جێگا، پێشکەوتن و گەشەسەندنی زانست بە دەستی خودی مرۆڤە کە بە ڕێنوێنی هزر و ژیری دەخرێتە کار.

سروودەکانی گاتا وابەستە بە زەمان و جێگایەکی دیاریکرا نییە. هۆرەکانی زەردەشت جاویدانی و نەمرن. هیچ یەک لە سروودەکانی زەردەشت بە ڕێکەوت نەهۆنراوەتەوە، بۆیە یەکپارچەیی و یەکبوون لە ناو سەرتاسەری سروودەکان دەبینرێت. بەم هۆیەوەیە کە ئامۆژگاریەکانی زەردەشت گشتییە، بۆیە بەکارهێنانی هەمیشە دەبێت رامان و ویژدان و هزری مرۆڤ ڕێنوێنی بێت تا تووشی تەنگ و چەڵەمە و دژوارییەک نەبێت. بۆ نموونە بابەتەکانی باجدان و نوێژکردن و شایست و ناشایستەکانی تێدا نییە.

زەردەشت بڕوای وایە کە یەکێک لە ئارمانجەکانی ژیان، شادبوون و بەختیاربوونی مرۆڤە. زیاتر لە 30 جار واژەی خۆشبەختی و شادی لە ناو گاتاکان دووبارە کراوەتەوە. ئەم شادی و بەختیارییە نایێتە دی، مەگەر خۆشبەختی هەمووان مسۆگەر بکرێت، بە هەموو چینەکانی کۆمەڵگا و تەنانەت بە سروشت و هەموو گیانلەبەرانیشەوە.

تێبینی کوردستان نێت:

ئەم نووسینە بیروبۆچونی نووسەرەکەیەتی، کوردستان نێت لە ناوەڕۆکەکەی بەرپرسیار نییە.